

دوورنیگای خۆپیشاندهکانی عێراق

31-10-2019

نووسه‌ره‌کان

زریان رۆژه‌لاتی

کورتە : دواى ناوبریكى ئایینی له‌به‌ر چله‌ی ماته‌می حسین، 25ی ئەم مانگه شه‌قامی شیعه جوولایه‌وه و ئەو رۆژه‌ش وه‌ك هه‌ینییه‌كى خۆیناوی له‌ میژووی عێراقی نویدا تۆمارکرا. خواسته فره‌په‌هه‌نده‌کانی خۆپیشانده‌ران، واتای ره‌تکردنه‌وه‌ی سیسته‌می سیاسى ئیستای ولات ده‌دات. رێکاره‌کانی حکومه‌ت و هێزه‌کانی راگرى ده‌سه‌لاتیش که له‌ بازنه‌یه‌کی سه‌رکو‌تکردن و پیدانی ئیمتیازدا ده‌سوورپینه‌وه، ناپارازییه‌کانیان ئارام نه‌کردوه‌ته‌وه.

زريان رۇژھەلتى |

دواى ناوپرىكى ئايىنى لەبەر چلەى ماتەمى حسىن، 25ى ئەم مانگە شەقامى شىعە جوولابەوہ و ئەو رۇژەش وەك ھەينىيەكى خۇيناوى لە ميژووى عىراقى نويدا تۆماركرا. خواستە فرەپەھەندەكانى خۇپيشاندەران، واتاى رەتكردەوہى سىستەمى سىياسى ئىستاي و لات دەدات. رىكارەكانى حكومەت و ھىزەكانى راگرى دەسەلتايش كە لە بازەيەكى سەركوتكردن و پىدانى ئىمتيازدا دەسوورپنەوہ، نارازىيەكانيان ئارام نەكردووتەوہ.

ھۆكارەكانى رووداوەكانى ئىستا دەمىكە ئاشكران و ھەر لە زووشەوہ پىشېبىنى تەقىنەوہى دۇخى عىراق دەكرا. بۇيە زياتر لە باسكردن لە ھۆكارەكان كە دەشنى تۆمارىكى گەورەى بۇ بنووسرىت، ئىستا ئەو پرسىارە گىرنگە كە چى روودەدات؟ كارىگەرىيەكانى ئەم خۇپيشاندانانە چىن؟ ئايا رىگا بۇ گۆرىنى سىستەمى سىياسى دەكەنەوہ يان رىشەى ناسەقامگىرىيەكان قوولتر دەكەن؟

قەيران لە دواى قەيران!

لەماوہى 16 سالى رابردوودا لە عىراق، قەيران بە قەيران دەلنى خۆت لادە وا ھاتم! ھەرچەندە گەلىك قەيران تووشى عىراق بوون، بەلام لە رىزى گىرنگىرىنەكانياندا، خۇپيشاندانەكانى ئەمدوايپە چوارەمىن و گەورەترىن قەيرانىكە كە بەرۆكى سىستەمى سىياسى نوپى و لاتى گىرتىت، ئەوئەش قەيرانى رەوايى سىستەمەكەيە.

ئەو رىگايەى كە حكومەت بۇ كۆنترۆلكردى ئەم قەيرانە ھەلىپىژاردووہ، بازەيەكى پىدانى ئىمتياز و سەركوتكردە كە زەحمەتە بەشېوہى درىژخابەن سەرىگرىت. نفووسى گەنج و روولەگەشەى شىعەى عىراق كە داواى كار و گوزەرانىكى باشتەر دەكات، تەنھا داواكارى ئابوورى نىيە و خواستە سىياسىيەكانىشى رىشەيەكى ناسىئونالىستانەيان ھەيە.

پاكيچەكانى حكومەت بۇ "رىفۆرم" كىردەنى ناينە بەرچاو. بەرلە ھەموو شتىك لابرندى پشكىشكىنە كە زياتر وەك نامرازىك بۇ سەركوتكردى داواكارىيەكانى كورد و سوننە لەلايەن دەسەلتادارانى شىعەى پىشخرا، كىشەيەكى گەورەى ناوخۇيى بۇ گروويپە شىعەيەكان درووستدەكات. ھەرلايەنكى ھىزى سەربازى و پالىشتىيەكى دەرەكى مسۆگەر كىردووہ و بەوئەش داواى بەشى خۇى دەكات. بەلئىنى دامەزراندن و دابەشكردىن پارە و زەوى بۇ دامىركاندەوہى ناپەزايپەكانىش تەنھا و تەنھا قەبارەى دەولەتى رانتىيەر بەھىز دەكات كە پارە دەدات بۇ كرىنى پابەندى ھاوولتايان! ئەمە دەتوانىت چارەسەرىكى كاتى بىت، بەلام ھىچكات رىشەيى نىيە.

رىكارەكەى ترى حكومەتئىش كە سەركوتكردە، لەوانەيە بەشېوہى كاتى رىگا بۇ كۆنترۆلكردى دۇخەكە خۇشبات، بەلام دواچار بن ئەنجام دەبىت. لە دەيەى ھەشتاكاندا زنجىرەيەك شۆرپشى نان ئەم ناوچەيەى گىرتەوہ كە لە لوبنان و ئوردن و مىسر رووياندا. جگە لەوہ، ھەرچى بۇ سەردەمى كۆن دەگەرىپنەوہ، ھۆكارى ناپەزايپەكانى خەلك يان ئابوورى يان سىياسىيەكى تاكرەھەند بوون.

بۇ نمونە لەبەر نان يان لەبەر ناسنامە خۇپيشاندان و شۆرپش كراوہ، بەلام سەردەمى تازەى رۇژھەلتى نىوہراست سەردەمى وشىاربوونەوہى تاكەكانە و لىرەدا ئىدى ئايدىولۇژيا و دىن ناتوان رىگا لە خواستە مادى و سىياسىيەكانى مرۇشەكان بگرن و داواكارىيەكانىش فرەپەھەند بوون. لە 30 سالى رابردوودا، سەرەراى سەركوتكارى بەھىزى رۇژمە سىياسىيەكان، ژمارەى خۇپيشاندان و ناپەزايپە جەماوہرىيەكان لە رۇژھەلتى نىوہراست نەك كەمنەبوونەتەوہ، بەلكوو بەرەو زىادبوون رۇپشتوون و عىراقىش لەمە رىزپەر

نابىت. لەماوہى 30 سالى رابردوودا، سەرەراى سەركوتكارى، لانىكەم 36 خۇپيشاندان و ناپەزايى گىرنگ لە رۇژھەلتى نىوہراست روويانداوہ كە زۆرەشيان لەم 10 سالى دوايىدا روويانداوہ و ماوہى نىوان خۇپيشاندانەكانىش كەمتر بووتەوہ و ئەمەش نىشانەيەكى ئاشكرايە بۇ شكستى سىياسەتى سەركوتكردن.

خۇپيشاندان و ناپەزايپەكان لە رۇژھەلتى نىوہراست 1990-2019

2019-1990			
ئىسمى	تارىخى	مەنبەسى	مەنبەسى
ئىسمى	2008-2011	2013	2019
ئىسمى	2009-2018	2017	2019
ئىسمى	1999-2006	2007	2013
ئىسمى	1991-2011	1999	2011
ئىسمى	2010-2011	2017	2019
ئىسمى	2011-2014	2015	2019
ئىسمى	1999-2004	2011	2019
ئىسمى	2011		2019

2018	2012-2011	2011	2008-2006	2011	2012-2011
2019	2016-2015	2011	2008-2006	2011	2012-2011

جەنگى ناوخۇيى (جەنگى شىعە- سوننە، جەنگى كورد، مەلەننى شىعى - شىعى) لەگەل جەنگى تىرۇر (قاعىدە- داعش) و نارەزايى جەماوهرى (2019-2011) سى فاكتهرى گرنكى پايدەداربوونى ناسەقامگىرىيەكانى عىراقى تازەن. ئەو سىنەش و ايانكردووه كە سىستەمى سىياسى و لات بەرەو لىوارى داتەپىن پروات و ئەگەرى شىكستەھىنانى بەكجارى دەولەتپىش زۇرپىت.

چى روودەدات؟

ئەگەرى نەمانى عادل عەبدولمەھدى وەك سەرۆكەوزىر لە جاران زياتر بووه. بەلام مەسەلەكە تەنھا بە چارەنووسى ئەووه سنوودارنىيە و بەھۆى تىكەلەبوونى تەسفىيە حىساباتى سىياسى- ئايىنى بە خۇپپىشاندانەكان و ھەبوونى چەك لە دەستى خەلك و گرووپەكان، عىراق ھەنگاويكى دىكە لە ئەگەرى ھەلگىرسانى دووھەمىن جەنگى ناوخۇيى شىعە نىكبووھتەوھ. ئەگەر ئەم خۇپپىشاندانە بەردەوام بن، بەئەگەرى زۇر داعش بەھىز دەبىتەوھ. لەشكركىشىيەكەى توركيا بۇ رۇژئاواى كوردستان و خۇپپىشاندانەكانى عىراق كە و ايانكردووه حكوومەت ھىزە ئەمنىيەكان بۇ كۇنترۇلكردنى دۇخى شارەكان بگوازىتەوھ، دەرەتەتەكى زىپىنى بۇ داعش رەخساندووه. بەشنىك لە گرووپە شىعەيەكان دەيانەووت ئەم بابەتە بۇ ترساندى خەلك و لەو رىگايەشەوھ كۇنترۇلكردنى دۇخەكە بەكاربىنن. بەلام سەرەراى نىيەتى ئەوان، ئەگەرى بەھىزبوونەوھى داعش راستىيەكى حاشاھلەنگرە. بەپى ئامارەكانى وەزارەتى پىشمەرگە، لە سالى 2018 لە پىنج پارىزگاي ناوچە ناكۇكى لەسەرەكاندا، داعش 456 پەلامارى ھەبووه و لەئەنجامدا 1720 كوزراو و برىندار و رەفئىراوى لىكەوتووتەوھ. ھەرۇھەلە ماوھى ھەشت مانگى 2019 شىدا 181 پەلامارى ھەبووه و لە ئەنجامدا 860 كەس كوزراو و برىندار و رەفئىراون. ئەمەش دەرىدەخات كە گوتارەكەى حەيدەر عەبادى سەرۆكوزەيرانى پىشوو سەبارەت بەو "نەسر"ەى كە بەسەر داعشدا سەركردايەتى كرددووه، راست نەبوو.

خالىكى دىكە ئەوھەپە كە بەئەگەرى زۇر لە حالەتى درىژەكىشانى خۇپپىشاندانەكاندا، كۇچىكى دىكەى ناوخۇيى بەرەو ھەرىمى كوردستان دەبىنن ئەگەر ھەرىم بە نارامى بىمىنىتەوھ.

بەھۆى لاوازىي سۇپا، ئەگەرى كودەتا كەمە. ئەگەرى كودەتاي حەشدى شەعبىش كەمە، چونكە ھەموو گرووپە چەكدارە شىعەيەكان تەبا نىن و ئەگەر كارىكى و ابكرىت ئەگەرى شەرى ناوخۇيى زياتر دەبىت. بۇيە درىژەكىشانى خۇپپىشاندانەكان و بىتوانايى حكوومەت بۇ كۇنترۇلكردنى دۇخەكە، لەوانەيە رىگا بۇ ئەگەرى دەستووردانى راستەوخۇى ئىران يان دەولەتانى دىكە خۇشبات وەك ئەوھى كە لە سوورىا روويدا.

دۇخى عىراق بەرەو نادىارىيەكى زياتر دەروات. ناسەقامگىرىيە عىراق زىانى گەورەى بۇ ھەرىمى كوردستان ھەيە، بەلام پىشوانىي زۇرىش لە حكوومەت، لەم دۇخەدا باش نىيە. باشتر واپە كورد لەم قۇناغەدا ھەماھەنگىيەكانى لەگەل سوننەى عىراق زياتر بكات، چونكە لە ئەگەرى وەرگۇزانىكى كتوپردا مەرج نىيە مافە دەستوورىيەكانىان پارىزراوبن. جگە لەوھ، ھەرىمى كوردستان پىويستى بە بەكدەنگىيەكى زياتر ھەيە بۇ ھەموو ئەگەرەكانى پىش عىراق. لەو رووھشەوھ كۇبوونەوھەكەى سەرۆكى ھەرىمى كوردستان لەگەل ئەحزاب گرنگ بوو كە دەرئ درىژەى پىبدرىت.